

ÖKBƏR ƏLİOĞLU,
Filologiya elmləri üzrə
fəlsəfə doktoru

Aldığım bədii zövq mənə təhrik etdi ki, onlar haqda yığcam olsa da təəssüratımı oxucularla bölüşüm. “Qaraqaşlı” romanında həyatın özünü - Qarabağ savaşının ilkin dövrlərinin salnamasını gördüm, - bütün ictimai, siyasi, hərbi və sosial görüntülərlə. O, romanın epigrafında yazır: “Müharibə siyasətçilərin oyunu, dövlətlərin qazancı, ailələrin faciəsidir”. Və müəllif bununla da əsərinin məzmunu və ideyasını öncədən müəyyənləşdirib. Qarabağ olaylarıyla bağlı oxuduğum müxtəlif janrlı əsərləri göz önündən keçirdim və məxsusi heyranlığımı beləcə ifadə etdim: Təsvirlərdə bu qədər həyatilik, canlılıq, situasiyalıların gərgin axarı olar! Az qala demək istəyirsən ki, romandakı İbad Qarabağ savaşının əfsanəvi ümumiləşmiş obrazı deyil, elə Vüsal Nurunun özüdür. Təbii ki, əsərin sanbalına dolğunluq gətirən təkcə müəllifin həmin zaman və məkandan çalarları xüsusi mükəmməlliklə romanın ruhuna elə çökmüşdür ki, hətta intellektual bir səpədi olmasına baxmayaraq, roman belə təsir gücünə sahib çıxa bilməzdi.

Hələ romana verilmiş epigrafa baxın: “Hər kəsin azadlığı onun cəsarəti qədərdir”. Bəli hər iki romana verilmiş epigraflar olduqca bəşəri və dünyəvidir və sanki gözəllərə ol götürmüş 70-80 yaşlı pıyanı bir filosofun səhrana qonaqlarıdır. Qeyd edək ki, “Qaraqaşlı”nın epigrafi onun ideya və mahiyyətini necə ifadə edərsə bu epigraf da eləcə “İlgümdə çimən atlar”ın simvolik ifadəçisidir. Eləcə də əlavə edək ki, hər iki romana verilmiş adlar metafora üzərində qurulub, özü də düşünülmüş bir mükəmməlliklə. Əsərlərin məzmunu və mahiyyəti, ifadə imkanlarının dərinliyi və çətinliyi həmin metaforaların hesabına klassik bir ucaqlığa reallaşıb. Və təkcə bu fakt Vüsal Nurunun əsl ədəbiyyat nümunəsi yaradan usta sənətkar olmasını təsdiqləyir. Şübhə etmirəm ki, bu vüsətli yaradıcıqlıq potensialı və enerjiyasının öncədən dayaqlandığı oxumadığım digər bəşər romanından qazanılan təcrübə də istisna olunmalı deyil.

Qeyd olunan metaforizmlərin ifadə imkanlarının açmasından və epigrafların

“QARQAŞLI” VƏ “İLGÜMDƏ ÇİMƏN ATLAR”IN METAFORASI

*...Söhbət cavan və istedadlı yazıçı Vüsal Nurudan gedir.
Son iki romanından - “Qaraqaşlı”, “İlgümdə çimən atlar”.*

onlarla tonlaşmasını göstərən faktorlardan danışmadan öncə romanların zamanımızda - qlobalan dünyamızdakı aktual mövqeyini açılmaq istədim. Onların bədii mükəmməlliyi bir yana, ideya müasirliyi və aktuallığı bütün bəşəriyyətə ciddi bir mesajdır. Tanınmış filosof Rahid Uluselini “Vətən müharibəsi və ədəbiyyatda milli özünüdərk problemi” (“Elm və təhsil”, 2021) kitabının ən ümumi qayəsində necə də dəyərli bir töhfədir “Qaraqaşlı”. Siyasiləşdirilmiş elmin bəşəriyyətin “tərəqisində” yönələn “nailiyyəti” və müharibələrin millətlərin milli-mənəvi dəyərlərinə gətirdiyi fəlakət və rəzalətlər dünyanın düşsün beyni lərində həyəcən təbii kimi döyünməkdədir. Bu beynlərin daha sürəkli, davamlı, ardıcıl fəaliyyəti Tanrının bizə bəxş etdiyi Yer gəlməyimiz gələcək taleyini sayılıqla yönləndirməyə xidmət edir. Vüsal da bu romanları ilə həmin missiyanı gerçəkləşdirmişdir.

Bu cəhətdən romanda elmi konfrans üçün dəvətli olunan tibb alimlərinin burada insanlığa qarşı cinayət törəklib tədqiqat işlərini aparması prosesində iştiraklarında həmin prosesdən imtina edənlərin taleyinin “bilinməzliyi”ndə dedektivizmin elementlərini müşahidə etmək çətinlik doğurmur, lakin tədqiqatların mahiyyəti məzmunca fantastikdir. Əcnəbi filmlərdə buna bənzər fantastik düşüncənin məhsulları ilə qarşılaşsaq da real vəziyyətdə bu kimi tədqiqatların aparılması bizə məlum deyil. Belə bir laboratoriyanın, dünyadan təcrid edilmiş şəhərin varlığı gerçək olsaydı, bütün dünyada sensasion hadisəyə çevrilirdi. Bu cəhət təbii ki, onun məzmun strukturuna, ideya-bədii dəyərinə qətiyyətlə kölgə salır. Əsas məsələ əlahəzrət SÖZÜN seçimi, düzümlü, onların aparıcı məqsəddə xidmət yetərliyəndir ki, bunlar da əsərdə yətlənəkdir. Fantastika insan arzularının olçatmazlığını gerçəkləşdirmək baxımından onun töfəkkürünə impulslar ötürə bilər. Şəhəri xalqa və xalqların toyarolərə çevrilməsi həmin impulsların notəsi deyilmi? Elə hər iki romana seçilmiş epigraflar onların dıyır miqyası haqqında düşünülmüş əzəli impulsdır deyilmi? Özü də necə impulsdır, - əsərlərin ideya - bədii siqletinin monumental bir ucaqlığa açılaraq, tamamlayan sahəliyyətdə: “Hər kəsin azadlığı onun cəsarəti qədərdir”. Bu mütləq müəllif fikridir, yaxud başqasına məxsus oların “tozunı silmək” midir, - deyə bilmərəm, amma əsərlə tanış olan hər bir kəs bu epigrafin onun başlıca qayəsində döndüyünü, yüksək bəşəri mahiyyətə malikliyi yüzə-yüz qəbul edəcəyinə şübhə etmirəm. Romandakı tibb elminə xas təsvir obyektləri, terminlər, alətlər və dil faktorları dəqiq bir ustalıqla canlandırılıb. Əsərdəki hadisələrə seyrçi kimi müdaxilə edən “mən” sanki ədəbin özüdür, yoxsa əsər bu cür mükəmməlliklə yaranmışdı, ota-qana dolmazdı. Özü də bu “mən” sanki olimizdən yapıb bizi “görülən işlərin

müşahidəçisinə, hom də nömkə müşahidəçisinə, - iştirakçısına belə çevirə bilər və biz az qala qəhrəmanımız - Aydın Qaraxanlının gəmiyə qaytmasına kömək durmağa atlanmaq istəyirik. Əsər bax, bu cür təsir gücündədir.

Yenə də epigraf məsələsinə dönək - “Qaraqaşlı”nın (Mücrü nəşriyyatı, 2020) mahiyyət etalonuna, məram mayaklığına. Formula etibarilə “İnqilablari ideoloqlar hazırlayır, xalq həyata keçirir, siyasilər bəhərinə yəylənir” düsturundan heç də geri qalmır. Deyərdim ki, idrakı çəkisinə görə Vüsalın epigrafi daha üstündür, daha bəşəridir. Mənaviyyət böyüklüyü qazanmış bir xalqın müharibə fonunda özəl illik iziətlərinə, itiridklərinə bəşəri bir eleqiyadır. Bəs əsərin özü? Gözünüz, önünə məşhur “Böyük Vətən müharibəsi” adlı dönd serialı filmi gətirib, beş illik müharibənin proyeksiyası və ümumiləşmiş tək bir qəhrəmanı. Vüsalın da “Qaraqaşlı”sı və qəhrəmanı İbad həmin filmin daşdığı missiyanı yerinə yetirə bilsin. Hələ üstəgəl arxa cəbhə insanlarnın faciə taleləri, köçkün insanlarnın iztirabları, erməni vandalizminin gətirdiyi bəşəri ağırılar, ailələrin çəkdiyi müsibətlər... çevrə dövlətlərin susunluğu, Pyotr vəsiyyətinə xas rus ordusunun azğınlığı və nəhayət, pozzğun siyasətçilərin eybəcər, riyakər, tərəfkeş yozmaları, elitər dövlətlərin siyasi maraqları, eyni zamanda daxili ictimai-siyasi çəkişmələr... Bütün bunlar romanda xüsusi bir realılıqla görülməkdədir. Romanda Sabir müəllimin ailəsinin “faciə günahı” və bu günahın bəşəri notəsi - onun ermənilərin tərəfindən duran əli tufəngli yeniyetmə oğlu tərəfindən qətlə yetirilməsi. Erməni qətlə Mayranuşun taleyi: - azəri-erməni cütlüyü meyvələrinin çaşqın əzabları təsirli boyalarla təqdim olunub. Müəllif bu əzabların təsvirini verib, onun bəşəri faciəliyinin mahiyyətini qavramğa isə bizim öhdəməzə buraxıb. O, bu fonda bəşəri ağırılıqda bəşəri düşüncə axarlarının epik fonda təsvirinə aludə ola bilər. Və bəlkə də itirməzdi. Çəkinibmi, ya fərqiə verməyib? Əslində yönəldirli seçmə də pis demək olmaz. Məqsədi bəlkə də bu olub ki, əsər oxucuları bu düşüncələr axarında kökləyərse hədəf daha dəqiq nişanlanmış olar. Hər halda roman oxucunu bu ovaqla kökləyə bilsin və bu, müəllifin sənətkarlıq arsenalını göstərməklə onun uğuruna yazılmalıdır.

Romanda daxili çəkişmələrin, müharibənin zorimizə işləyən acı noticələrinin canlı şahidi oluruq. Burada hərbi rütbələri, “nazirliyin” “əmrinə” tabeliyyəti özlərinə karyera qurmaq, yeyib-icməkdən, İbad kimi vətənpərvər, ölümün gözüne dik baxan, yerli şəraitə bu “hərbiçilərdən” daha mükəmməl bilən insanlarnın uğurlu əməliyyat planlarını ətəlləyən, onları Vətənə kəyanət dərəcəsi ilə qorxutmağa cəhd edən manqurtların obrazlarını bizim üçün ağrıdıcı olsa da, götürük. Bax bu, Vətən adlı bir varlığını bədənə sağ qolunun kəsilməsi kimi bir şeydir və romanda bunlar inandırıcılıqla

təqdim və təsvir olunmuşdur. Bu fon İbad, Sabir müəllim kimi vətənpərvərlərin, milli özünüdərk fədailərinin hansı şəraitdə yağdı düşmənlə mübarizə apardıqlarına əyani bir sübutdur. Bununla belə romanda daxili çəkişmələrdə əsas suclu olanlar müəllif tərəfindən birmənalı təqdim olunmur. Görünür, müəllif bundan ötrü zamana ehtiyac duyulduğunu nəzərə alıb.

Romanda el əgşaqatlı Mövsüm kimi və övladları (onlar romanda aparıcı mövqeyə malik obrazlardır, İbad onların ən kiçiyidir) Sabir müəllim, Aydın, Əbülfət, Əsgər, Eyvaz, Qara Yusif, keçəl komandir, leytenant Bayramov, zabıt, milis rəisi, komandir, Rövşən, Elçin və s. kimi sürətlər möhür qardaşları - İbad, Əbülfəz və Eyvaz - fonda situasiiv hadisələrin, döyüşlərin, kəşfiyyatlar cərəyanında aktiv və yadda qalandaıdır. Sabir müəllimin həyat yoldaşı Maryanuş, övladları Azər və Azərın “faciə günah” sahibləri kimi unudulmazdır. Yazıçı eyni zamanda erməni xislətini tam dolğunluqla ilə əməllərdən göstərən Maryanuşun qardaşları Arakel, Tatos, Amaras monastırının keşişi Mxitar, xaricdən gəlmiş erməni birleşmələrinin komandiri Monte, Levon, rus əsgərləri Tolik, Vasya, hərbi komandan Qorçakov. Haykanuş kimi bədii surətlər yaratmışdır. Romanda hadisələrin dinamik axını, kollijiya və situasiyalar əsəsin İbadın kəşfiyyat qrupunun fəaliyyəti və döyüşləri ətrafında mərkəzləşə də yərdimçi epizodlar da bu mərkəzlə əlaqələndirilərk vahid, bütöv kompozisiya tamlığının realılığına istiqamətləndirilmişdir.

Hadisələrin gedişatı prosesi və bu prosədə aparıcı surətlərin xarakterli, ermənilərin yirtici hiyləgərliyi, etibarsızlığı, riyakarlığı və qeyrətisizliyi, nakisi layəqətləri barədə konkret epizodlar əsasında fikir söyləmək olardı. Lakin uzunluqluq etmək istəməzdim. Qoy oxucular özləri hər bir obrazı bir fərd kimi tanısin, yəni bunu onların öhdəsinə buraxıram. Bununla belə İbad haqqında buna söyləmək istərdim: Milli mənlik şəüru yetkinləşməsi cəsur, mərđanə vətənpərvər Amerikanın (ABŞ) çəkdiyi məşhur “Vətənpərvər” filminin baş qəhrəmanını xatırladır. Fərqləri ondadır ki, biri milli azadlıq uğrunda savışı qatır və yaşlıdır, ailəlidir, biri isə əsgəri xidmətdən döndən və Vətən torpaqları naminə, namus, qeyrətə xatirinə ön cəbhəyə atılan bir cəsur. Düşünürəm ki, əsər əsasında film çəkilsə güman” edirik ki, “Xüsusi təyinatlı İbad”dan daha situasiiv, daha qabarq və təsirli olar.

Bir qədər də “Qaraqaşlı” metaforası haqqında. Belə bir fikir var, məsələn, hər hansı bir əsərdə zaman insanlarla xarakterizə olunur və baş qəhrəmana çevrilir. Zənnimizcə, “Qızılğül olmayaydı” poeması buna gözəl bir nümunədir, hətta buradakı qızılğül bir metaforadır, təsirli bir metafora. Bir də var, insanlar zamanla xarakterizə olunur. Bizo elə gəlir ki, “Qotl günü” romanında bu özünü doğruldub.

Davamı 7-ci səhifədə

Əvvəli 6-cı səhifədə

Bəs "Qaraqaşlı" da bu karakterizə necə görünür? "Qaraqaşlı" karakter deyil, məkan da deyil, zaman da, adi bir ov tüfəngidir. Elə buradaca Qarabağ olaylarının ilk illərini xatırlayın - ov tüfənglərinin əhəlidən yığılmasını. Vətən namusunun, xalq qeyrətinin sındırılmasına səbəb olan faktor; əliyalınan, fəqət düşmənlə silahın gücünə ərvadını, qızını gözün önündə təhqir edir. Bu, bir fərdin təhqir olunması deyil, bütöv xalqı boğan, boynu bükük edən başəri və tarixi bir ağrıdır ki, biz otuz il bu yükü çəkəsi olduq. Daha izahata ehtiyac yoxdur. Bax bu mənada "Qaraqaşlı" ov tüfəngi başəri səviyyədə insanlığın və zamanın obrazı missiyanı daşıyır. Romanda baş qəhrəman İbad atasının bu ov tüfəngini ermənilərdən almağa müeyssər olur. Yalnız son olaraq demək istərdik ki, xalqımız bu metaforadan qoy dərş alsın və unutmasın ki, yağı naziylə oynamaq, gözləmə mövqeyi seçmək aldanışdır.

İndi də ötek "İlgimda çimən atlar"ın metaforik təbiətinə. Romanda insanlığın milli düşüncə, mənlilik şüurunun, əsasən də yaddaş psixikasına istinad olunan №41, ...43, ...44, ...45, ...48, №49 və s. şifərləriylə adlandırılan alimlər qrupunun başəriyyətin tələyinə "cavabdehlik missiyanı" üzərindəki polemik müzakirələri əsər boyu yeni situasiyaların doğuluşuna, kolliriyaların toqquşmasına səbəb olur. Əsərdə aparıcı obraz olan Aydın Qaraxanlı, Sabit Ağazadə və nisbətən onlarla həmrəy olmağa cəhd edən Nona Dolidze elmi tədqiqat institutunun fəaliyyət hədəfini həzm edə bilmirlər. Öndə professor Sabit Ağazadə olmaqla institutun iş rejimini, münasibətlər məhdudiyyətini, mənevi azadlıq sorbəstliyinə səd çəkdiqlərini, hər şeydə məxfiliyyə proqram kimi sirt çəpərlər saldıqlarını qəbul etmirlər. Hədəfə doğru tədqiqatların gediş prosesində professor Aydın Qaraxanlı tam legal mövqə nümayiş etdirir və bu mövqeyi əsər boyu mübarizə səngəriylə əvəzləməyə yənləndir. İnstitutu dəvətli müxtəlif ölkələrdən olan, böyük-böyük alimlər atlatı buraya dəniz yoluyla gəmidə gəldiqlərini neinki xatırlaya bilmirlər, hətta unudurlar. Parental insanlar - süni intellekt həzrləyən bu institut, onun yerləşdiyi şəhər sanki keçmiş sovetlər məkanını xatırladır, direktor Vissarionov isə SSRİ rəhbəri İosif Vissarionoviç silueti misalında təsiri bağışlayır. Burada bütün tədqiqatlar normal vəziyyətində üzərində davamlı corrahi əməliyyatları aparılan F29, F30 və s. işarəli canlı insanlardır. Aparılan tədqiqatlar zamanı bir-birinin sifətinə gorməyən maskalı nömrə (№) adamlar illüziyalar - ilğimda çimən atların reallığı qarşısında çaşqınlıq vəziyyətində qalırlar, çünki onlara yaddaşsızlıq "hormonları" qəbul etdirilir. Yüksək məaş istəhasına aludə olanlar bu psixoloji "xəstəliyin" daşıyıcılarına çevrilir. Bu isə insan aktının məhv edilməsi deməkdir. Əməliyyat olunan insanların təleyi isə moruqda saxlanmaqla sonunclar. Bu tədqiqatların başəriyyət üçün böyük cinayət olduğunu dərk edən alimlər, yəni institutun onlar üçün təyin etdiyi təam və dərmanlardan imtina edənlər isə yoxa çıxır, guya onların tədqiqatpərmə dövrü "məvəffəqiyyətə" başa çatdığı üçün evlərinə torxis olunurlar, əslində isə müəmmalı şəkildə səhnədə görünməyər, yəni öldürülər. Burada başərin fəlakəti reallığa doğru istiqamətləndirilib. Mənlilik şüurunun, keçmiş yaddaşını itirənələr isə ilğimda çimən atlar illüziyasına dala bilmirlər. Bundan ötrü

"QARAQASHLI" VƏ "İLGİMDA ÇİMƏN ATLAR"IN METAFORASI

onlar ilkin növbədə, mayakı, sonra isə gəldiqləri gəmini və dənizi görməlidirlər. Bu prosesi adlandıqdan sonra illüziya - ilğimda çimən atlar - insanlığın ilkinlikdən sonadək həyatiliyinə işarə simvolu - hər kəsin mənlilik şüurunda insan cəmiyyətinin təbii yaşayışına işarə olan reallığa çevrilə bilər. Romanda bu çevrilməyə çağırış, bu intibaha təkamül sığırağı metaforik şəkildə ilğimda çimən atların xatırlanması üzərində köçürülmüşdür. Bax bu mənada romana verilən bu metafora başəriyyətə fəlakət toxumunu əkən, insan təfəkkürünün sivilizasiyasına ləkə gətirən "alimlərin", "siyasilərin" əməllərinə qarşı etiraz və mübarizə silahıdır. Roman boyu bütün təfəssilatlar, obrazlararası müşavirə, münaqişələr, bu yolda aparılan fikir və əməl çarşımaları məhz "ilğimda çimən atlar"ın - insanlığın əbədi yaşayışının ilkinliyinə doğru inam, iman fəşəsinin reallığına doğru istiqamətə yənləndirilib; mənlilik şüuru, yaddaş varsa, deməli əzədlilik də var. Səhbət, təbii ki, başəri insanlığın, düşüncə və əməllərin əzədliliyindən gədir.

Yer gəlmizi elimizlə yaratdıqımız hər çər bələlardan qorumaq üçün hər kəs əzədliliyini dərk etməli, mənlilik şüuruna, yaddaş saxlanıcına sahibliyinə ısrarlı olduğunu unutmalıdır. İlğimda çimən atların hər kəsin əzədliliyini onun cəsarəti qədərdir aksiomasiyla birləşərək ali bir məqsədə xidmət işinə bulunmuşlar. Romanın dəyər ölçüsünü məhz bu amillə qiymətləndirmək lazımdır. Təbii ki, əsərin bədiliq libası nəzərə alınmaqla.

Miroqraddan adlanan məkanın baş katibi Vissarionovdır. Hadisələrə bu məkanın - institutun Beynəlxalq Ağrı Mərkəzində, mərkəzi klinikasında corəyən edir. Mərkəzin məqsədi insan cəmiyyətində ağrıya yaşayış tərzini formalaşdırmaqdır. Mərkəz buna nail olur. Noticədən insan idrakında yaddaş, xatirə, xəyal ağrısı formalaşır; "sən kimən?" - sualına cavabsızlıq, keçmiş yaddaşın itməsi. Bu isə insanlarda insan psixikasının, özünüdərk impulsunun sönməsi, yəni ölmesi deməkdir. Romanın ümumi formulu bundan ibarətdir. Burada çalışanlar sifətin görünməsi qadağası altında üzərlərinə maska taxmış bir vəziyyətdə nömrələrlə

(№41...№47) çağırılırlar. Klinikada çalışanların nömrəsi 40-dən başlayır. Aydın Qaraxanlı №41 kimi çağırılır. Əgər 47 nömrəsi hadisələrə qoşulsun bu o deməkdir ki, təkcə klinikada çalışanların xidmətçilər qarışıq sayı 47 nəfərdir. Burada üzərində əməliyyatlar aparılmasına gələnlərə könlüllər deyirlər. Bu o deməkdir ki, onlar artıq kölədirlər və Miroqradda könlüllər qəbiristanlığı məvcuddur. Artıq Azərbaycandan gəlmiş həkim Saranın yaddaşı pozulub. Nona Dolidze Aydınla mübahisə etmək düşüncəsini hələ ki, özündə saxlayıb. Həkim Morud Ulucbəq tədqiqatların başəri faciə olmasını işarələrlə açıqlayır və buna görə də yoxa çıxırlar. Aydın isə inadlı mübarizə fonunda həmin işarələrin mahiyyətini açıqlayır və həyatını təhlükə qarşısında qoyur. Azərbaycanlı bioloq Sabit Ağazadə isə buradakı rejimə qarşı "işyan" etdiyinə görə məməlum qəfəsə saxlanılır. F30 könlüllü qız Ayqızın nömrəsidir. Bu o deməkdir ki, hazırda klinikada 30 nəfər əməliyyat altında saxlanılır. Burada adla çıxarış yox, nömrəylə çıxarış var, və həmi yoldaşdır; "sovetlər məkanının" müraciət forması. Əsər boyu ilğim - atların çimədiyi yəro çağırış aparıcı motivdədir. Bəlo bir ilğim isə sonsuz görünən çöllüyün üfüqlə birləşdiyi məsafədə görünə bilər. Əgər burada könlüllərə dəvə südü verilsə, demək Miroqradda deyilən məkan qırğız çöllərində yadırlıb (Ə.Ə.). Nəhayət, Aydın Qaraxanlının rəhbərliyi ilə həkimlər birqadasi mayaqı görürlər, dənizi seyr edirlər və yaddaşın itməsi faciəsinin reallığına inanırlar. Miroqraddan qaçış düşüncəsi bu münasibətlə formalaşır və qaçış başlayır. İlğimi isə birinci F30- Ayqız görür: "Atlar..., Atlar..., Atları görürəm." - Uzaqdaki ilğimda Atlar dalğalanırdı. Elə göründürdü ki, elə bil onlar dənizdə çimirdilər. Bu isə ilkinlikdən boy göstərən yaddaşın borpası deməkdir. Başəriyyətin xilas deməkdir.

Artıq əsərin məzmun strukturu haqqında təsvür yəroda bildik. Bu qeyri adi formulada həqiqətən, dedektiv və fantastikanın arqumentləri özünü doğruldub. Və bu nöqteyi nəzərdən roman çəkirdi, əminlik ki, oxucular mütəlisiz

ötüşməyəcək. Əsər ki, "məni oxu" - deyə oxucunun ruhunu arxasınca aparır, onun intibahlar qabında oynanışlar yərodir, deməli o, əsl ədəbiyyat nümunəsidir. Deməli, Vüsal Nuru təkcə bir romanla bu ədəbiyyatın klassik bir nümunəsini verib. Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, hələ əsərin semantik məziyyətlərini, məkan obyektlərinin təsviri mükəmməlliyətini, insani yaşantıların psixoloji qatlarını, elmi idrakın donurluğunu demirəm...

"İlgimda çimən atlar" delayisiyla mənə "Əsər bərabər gün" romanını xatırladı: orada - kosmik fəzədə, elmi nailiyyatlar qlobal dövlətlərarası "siyasətə" xidmət edir, burada isə - qapalı şəhərdə başəriyyətə "təhfə" hazırlanır. Orada da yaddaşsızlıq - mənqurtluq, burada da, orada mifik başəngicin əzəli kökləri, burada da başqa aspektdə boy göstərir. Orada dilin semantikasi folklor deyim motivləri üzərində daha çox gərçəkləşir, burada isə fantastik elementlər folklor moduluna daha çox oxşayır, orada da başəri məzmun və ideya, burada da və s. İlğimda çimən atlar roman boyu müəyyən məqamlarda xatırlansa da ümumən bütöv ideyanın açılışı ona bağlandı. Niyə? Ona görə ki, ilğimda insanın mahiyyətinin dərk ilkinlikdən başlayır - mifik başəngicdən - folklorun ümumi ruhundan. Doğrudur, əsərin dil-üslub məziyyətləri folklor deyim tərzli fikir axarları üzərində görünür, amma ideya istiqamətində aparıcı motivə çevrilir:

"Mavi göy üzü, bülür kimi göl,

Yamyaşıl çəmən...

Atlar çapar... atlar... atlar...

Mənim yurdum ordadı...

Mənim evim ordadı...

Mənim yarım ordadı...

Mənim tənqim ordadı...

Atlar çapar... atlar... atlar..."

Bədi nümunənin dirmağa verilməsi onun hansısa mənbədən götürülməsinə işarədir. Elə bu işarə müəllifə yüksək intellektualqla müşayət olunan bəlo bir roman yazmasına, daha dəqiq desək onun ideya istiqamətində mayak rolunu oynamasına şərait yaratmışdır.

Artıq aşkar hiss olunur ki, biz hər iki romanın bədi məziyyətlərini cəzələmədik, süjet xətlərinin cizqilərini antlamadıq, əsas surətlərin xarakterlərini açmadıq, dilinin semantik strukturunun yənlərini göstərmədik. Bütün bunlarısı, elə zənn edirdim ki, romanlar haqqında müəyyən təsvürləri gərçəkləşdirə bildik. Bax, buna deyirlər yığcam, ümumi münasibət. Əslində səbrim bura qədər çatdı. Yazı əsərlərin oxusuna çağırış missiyanı doğrulda bilib, elə bu da bəsimdir. Və elə bəsimizə son söz olaraq yazaq ki, sükan etibarlı öldədir, yəni Azərbaycan ədəbiyyatını dünya səfərsində təmsil etmək hüququndadır. Hər iki roman professional yazıcı gələminin məhsulu təsiri bağışlayır. Daha bizi nə qalır - müəllifə cən sağlığı və yeni-yeni yaradıcılıq onalıqları arzulamaq. Niyyətimiz çin olsun.